

Anne Nijtmans

Arnhem/Nijmegen

Laten we beginnen met het positieve verhaal. Overal langs de rivieren in Nederland zijn natuurgebieden. In de afgelopen dertig jaar is er zo'n 12.000 hectare bijgekomen.

Ruige terreinen met wilde paarden en runderen, bossen van wilgen en populieren, zandduinen, watergeulen, poelen. Er leven dieren als bevers, otters en ook de zeearend wordt geregeld gesignaleerd. Vooral langs de Waal kun je

bijna onafgebroken struinen door natuur.

Vanaf de stadscentra van Arnhem en Nijmegen loop je zó naar wilde terreinen. Absoluut een meerwaarde voor de bewoners van het rivierengebied en zelfs een toeristische trekpleister.

Dat was een jaar of dertig geleden echt anders. De rivieren waren dood, er leefde bijna geen vis meer in. De uiterwaarden bestonden uit weilanden met prikkeldraad en hier en daar een maisveld. Behalve de boeren kwam daar niemand. Mensen hadden zich van de rivier afgekeerd.

'We zijn weer van de rivieren gaan houden'

Bijna overal in Nederland is de natuur achteruitgegaan, behalve in het rivierengebied. Daar gingen maatregelen tegen hoogwater en natuurontwikkeling hand in hand. Toch valt ook daar nog genoeg te verbeteren.

► Een gallowayrund in uiterwaardenpark Melnerswijk in het hart van Arnhem. FOTO:ROLFHENSEL

Grote kentering

De kentering kwam in 1986. Er was een ecologische ramp, bij het Zwitserse bedrijf Sandoz stroomden tonnen pesticiden de Rijn in waardoor bijna alle vissen doodgingen, ook in Nederland. In dat jaar werd ook Plan Ooievaar gepubliceerd: een nieuwe visie op het rivierengebied van planologen en rivierkundigen. De schrijvers stelden voor om het buitendijkse rivierengebied terug te geven aan de natuur: zomerdijken doorsteken, geulen graven en bossen laten ontstaan. Een revolutionair plan voor die tijd.

Het Wereld Natuur Fonds adopteerde het idee en schreef een uitwerking: Levende Rivieren. De eerste experimenten met natuurontwikkeling volgden zoals in de Millingerwaard langs de Waal. Natuurontwikkelaars, overheid en bedrijven die klei en zand winnen werkten er samen.

Bijna-ramp als aanjager

Na de dreiging van overstromingen in 1995 zijn de dijken in hoog tempo verzwaaard. Daarbij was volop ruimte voor natuurontwikkeling, want de klei die nodig was voor de dijkversterking werd vaak dichtbij uit de uiterwaarden gehaald. De plannen voor nevengeulen konden gelijk worden toegepast.

Vervolgens kwam Rijkswaterstaat met het programma Ruimte voor de Rivier: 34 maatregelen zoals het verleggen van dijken, verdiepen van uiterwaarden, aanpassen van kribben en graven van geulen. Al die werkzaamheden zijn in 2019 afgerond.

Gerard Litjens van Bureau Strooming, een adviesorganisatie voor natuur en landschapontwikkeling, noemt het een uniek proces. „Dit was een holistische aanpak waarbij verschillende doelstellingen zijn bereikt. De ruimtelijke kwaliteit is verbeterd, het land-

schap is mooier en het is veiliger geworden.”

Stevige riviernatuur

De natuur langs de rivieren is boven verwachting goed hersteld. „Het is natuur die tegen een stootje kan”, zegt rivierecoloog Gijs Kurstjens. „Hog water dat alles wegvaagt, laag water waardoor alles droogvalt. De planten kunnen tegen deze dynamiek en ook de dieren bewegen mee. Bovendien zijn er goede verbindingen. Het stromende water neemt planten mee en dieren verplaatsen via het water. Het zijn allemaal soorten met veel levenskracht.”

Het resultaat is een landschap met ruige graslanden, veel plantensoorten, bomen en struiken, insecten, vogels, kleine zoogdieren en roofvogels. Ook grotere zoogdieren zijn terug. Zoals de bever, die is in 1994 uitgezet in de Millingerwaard. Inmiddels zijn ze in het hele rivierengebied te vinden. Kurstjens: „Anderhalve eeuw was er geen bever te vinden in Nederland. Het is verrassend dat ze het zo goed doen. Bevers leven zelfs dicht bij stedelijke gebieden en zijn helemaal niet bang voor mensen.”

Gaat het echt goed?

Terwijl overal in Nederland de natuur het moeilijk heeft, gaat het goed met de natuur langs de rivieren. Toch? „De riviernatuur heeft inderdaad minder last van de overdaad aan stikstof”, zegt rivierecoloog Kurstjens. „Ik leg het wel eens als volgt uit: door de intensieve landbouw is het net alsof er over heel Nederland de meststof Pokon is uitgestrooid. Voor soorten die het goed doen op arme zandgrond is dat funest. Planten en dieren langs de rivier zijn gewend aan rijke klei. Die hebben daar minder last van.”

Niettemin wordt volgens de ecooloog ook het landschap langs

▲ De zeearend is weer te zien in Nederland.

FOTO GETTY IMAGES

de rivieren aangetast. „Minstens de helft van de uiterwaarden is boerenland. Maisvelden en weilanden. Daar staan, in tegenstelling tot dertig jaar geleden, geen andere planten meer tussen. Weidevogels als Kievit en grutto zijn in rap tempo aan het verdwijnen, ook in de buitendijkse gebieden.”

De stagnaties

Hoewel de nieuwe natuur zich boven verwachting goed ontwikkelt zijn er volgens Kurstjens de nodige knelpunten. „Het gaat niet goed met de moerasgebieden in de uiterwaarden. Die vallen te vaak droog doordat de bodem van de rivier steeds verder daalt. Daar hebben moerasvogels als roerdomp en watersnip last van. Je zou ervoor moeten zorgen dat het water langer wordt vastgehouden na overstromingen zodat er tijdelijke moerassen ontstaan in het voorjaar.”

Ook stagneert de ontwikkeling van het onderwaterleven in de nevengeulen. „Vooral de soorten die in stromend water leven zoals trekvis”, zegt Kurstjens. Dat komt doordat het water in de meeste nevengeulen niet stroomt

of slechts een paar dagen per jaar. Een ander probleem dat verschillende natuurorganisaties noemen is dat er verbindingen ontbreken tussen de verschillende natuurgebieden.

De rijksoverheid werkt volgens het Deltaprogramma. Dat staat voor plannen die Nederland beschermen tegen hoogwater en een klimaatbestendige inrichting. In dit programma heeft de integrale aanpak, waarbij natuurontwikkeling wordt meegenomen, minder prioriteit.

Veerkracht van de rivier

Het Wereld Natuur Fonds en de Nederlandse natuurorganisaties hebben vanwege het gebrek aan aandacht voor de natuurontwikkeling eind 2019 een nieuw plan gepubliceerd: Ruimte voor Levende Rivieren, een koers voor de komende 25 jaar. Hierin pleiten zij voor verdere uitbreiding van natuurgebieden en nevengeulen. Niet alleen als bergingsruimte bij hoge waterstanden, maar ook als middel om water langer vast te houden. Want behalve voor te veel water zorgt een grilliger klimaat ook voor langdurige droge periodes. Natuurgebieden langs het hele stroomgebied kunnen zorgen voor een regelmatig afgifte van water. Zoals de natuurorganisaties zelf schrijven: ‘we willen de natuurlijke veerkracht van de rivier benutten’.

De winst van 25 jaar

Ondanks de kanttekeningen is er genoeg positiefs te melden. ‘25 jaar werken aan levende rivieren een indrukwekkende oogst aan nieuwe riviernatuur en slimme coalities opgeleverd’, schrijven de natuurorganisaties in hun toekomstplan. Ecooloog Kurstjens: „We zijn weer van de rivier gaan houden. Steeds meer mensen genieten van de nieuwe natuur die bij hen om de hoek ligt.”

12.000

■ In de afgelopen dertig jaar is er zo'n 12.000 hectare natuur bijgekomen rond de rivieren in Nederland. Er leven dieren zoals bevers, otters en de zeearend.

